

NIEMCEWICZ

ma capitivité à Saint Petersburg (P 1843), ogłoszonych w *Pismach różnych wierszem i prozą* (I-II, Wwa 1803-05), w których również znalazły się bajki i dумы (m.in. *Alondzo i Helena*, *Zima*, *Duma o kniaziu Michale Głińskim*), torujące drogę romantycznej balladzie; poddając się napoleońskiej euforii napisał przypowieść *Iskra* (Gazeta Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego (1807) z. 95), *Pieśń wojenną* (Gazeta Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego (1812) z. 52; Wwa 1812), *Ode z okazji ogłoszenia Polski* (Gazeta Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego (1812) z. 66); wrócił też do publicystyki; mimo swego sceptycyzmu wobec Napoleona I Bonaparte (raził go autorytaryzm) przyłączał się do agitacji pronapoleońskiej; praca w Tow. Przyjaciół Nauk zaowocowała m.in. opracowaniem monograficznego tomu *Dzieje panowania Zygmunta III* (I-III, Wwa 1818-19), *Rozprawą o bajce* (Roczniki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk 10(1817) i ukończeniem pracy nad *Śpiewami historycznymi* (Wwa 1816, Kr 2002); poprzedzony *Bogurodzicą* cykl 32 pieśni, utrwalających ważniejsze postaci od Piasta do Jana III Sobieskiego oraz momenty z dziejów Polski; dzieło miało wiele wydań; w odróżnieniu od dum były to wierszowane opowiadania, świadomie pozbawione większych ambicji artystycznych (miały służyć popularyzacji rodzimej historii, pojmowanej jako źródło świadomości nar.); nadto wydał *Bajki i powieści* (I-II, Wwa 1817) oraz powieści *Dwaj panowie Sieciechowie* (Wwa 1815, Kr 2003; uznawana za pierwowzór gawędy szlach.) i *Jan z Tęczyna* (Wwa 1825), romans epistolarny *Lejbe i Siora* (Wwa 1821) i publikację źródłową *Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce* (I-IV, Wwa 1822; V, Puławy 1830); od 1808 na potrzeby sceny warsz. pisał też dramaty muz. o tematyce nar.: *Giermkowie króla Jana* (Wwa 1808), *Jadwiga, królowa polska* (Wwa 1814), *Jan Kochanowski w Czarnym Lesie* (Wwa 1817), *Zbigniew* (Wwa 1819); jest też autorem komedii satyrycznych, m.in. *Samolub* (Wwa 1814) i *Pan Nowina* (Wwa 1815); ukazały się również jego *Pamiętniki czasów moich* (P 1848; I-II, Wwa 1957; panorama dziejów narodu od czasów walki o reformę państwa do dni poprzedzających wybuch powstania listopadowego) oraz *Podróże historyczne po ziemiach polskich między rokiem 1811 a 1828 odbyte* (P 1858); opublikował *Dzieła poetyczne wierszem i prozą* (I-XII, L 1838-40; parafraza psalmu *Super flumina Babylonis*); większość utworów N. nie ukazała się jednak za jego życia (niektóre potem zaginęły); odwołujący się do miłosierdzia Bóże, uznawany za jeden z najlepszych liryków patriotycznych wkomponował w poemat *Puławy*. *Poema* (Brody 1907, 22); wydano *Pamiętniki Juliana Ursyna N.* (I-II, Pz 1871), *Juliana Ursyna N. Pamiętniki z 1830-1831* (I-III, Kr 1909); drukiem ukazały się *Podróże po Ameryce 1797-1807* (Wr 1959); opublikowano *Dzienniki 1835-1836* (Wwa 2005), *Dzienniki 1837-1838* (Pułtusk 2006) oraz *Dzienniki 1839-1841* (Pułtusk 2008); wydano też *Listy z Ameryki do Adama Kazimierza Czartoryskiego* (1798-1806; To 2003).

A.J. Czartoryski, *Żywot Juliana Ursyna N.*, P 1860; J. Dihm, *N. jako polityk i publicysta w czasie Sejmu Czteroletniego*, Kr 1928; I. Chrzanowski, *Literatura a naród*, Lw 1936, 97-108; K. Zbyszewski, *N. od przodu i tyłu*, Wwa 1939, 1991⁴; W. Borowy, *O poezji polskiej w wieku XVIII*, Wwa 1948, 1978², 340-349; Cz. Zgorzelski, *Duma – poprzedniczka ballady*, Tw 1949 (passim); J. Krzyżanowski, *W świecie romantycznym*, Kr 1961, 21-34, 299-300; A.F. Grabski, *Mysł historyczna polskiego oświecenia*, Wwa 1976, 385-428; S. Kieniewicz, M. Witkowski, PSB XXII 771-780; M. Witkowski, *W kregu „Śpiewów historycznych” N.*, Pz 1979; M. Janion, *Czas formy otwartej. Tematy i media romantyczne*, Wwa 1984, 101-125; W. Bolecki, *Pisarze polskiego oświecenia*, Wwa 1994, II 387-423; I. Rusinowa, *Pana Juliana przypadki życia. Julian Ursyn N. 1797-1841*, Wwa 1999; E. Aleksandrowska, DPPol III 126-133 (bibliogr.); *Julian Ursyn N. pisarz, historyk, świadek epoki*, Wwa 2002; M. Chachaj, *Dramy i tragedie historyczne Juliana Ursyna N.*, Lb 2007; P. Żbikowski, *W pierwszych latach narodowej niewoli. Schyłek polskiego oświecenia i zwiastuny romantyzmu*, Wr 2007 (passim); A. Bednarek, *Semik oratorów polskich XIX i XX wieku*, Lb 2008, 187-191.

Małgorzata Cwken

NIEMCY, Bundesrepublik Deutschland, Republika Federalna Niemiec, państwo w Europie Środk. nad M. Północnym i M. Bałtyckim, graniczy z Danią, Polską, Czechami,

Austrią, Szwajcarią, Francją, Luksemburgiem, Belgią i Holandią, liczy 83,2 mln mieszkańców w tym 31,2% katolików; w sensie geogr.-hist. obejmuje obszar wytyczony po podziale cesarstwa → Karola Wielkiego jako dziedzictwo → Ludwika I Pobożnego i Ludwika Niem., w znaczeniu hist. obejmuje: Cesarstwo Rzym., od 1273 Cesarstwo Rzymskie Narodu Niem. (→ cesarstwo III 3-4), I Rzeszę (państwa związane więzią feudalną), Związek Niem. (od 1815; z wyłączeniem Związku Reńskiego powstałego z inicjatywy → Napoleona I Bonaparte), Związek Pn.niem. (od 1867), (od 1871, tzw. II Rzeszę), zw. potocznie Republiką Weimarską (od 1919), a od 1933 – III Rzeszą; 1945 N. zostały pozbawione własnej państwowości, 1949 utworzono Republikę Federalną Niemiec (RFN) i Niem. Republikę Demokr. (NRD); 1990 zjednoczone N. przyjęły obecną nazwę.

I. Religie pierwotne. II. Religie niechrześcijańskie – A. Judaizm; B. Islam; C. Inne religie. III. Kościół katolicki – A. Dzieje: 1. Do reformacji, 2. Od reformacji do 1806, 3. Od 1806 do 1918, 4. Republika Weimarska i III Rzesza, 5. Czas powojenny; B. Wschodnie Kościoły katolickie; C. Duszpasterstwo polonijne. IV. Kościoły przedchalcedonskie i prawosławne. V. Wspólnoty protestanckie. VI. Statystyka. VII. Dzieje teologii – A. Średniowiecze; B. Okres reformacji; C. Od XVII do XIX w.: 1. Teologia akademicka, 2. Teologia neoscholastyczna, 3. Teologia poszukująca, 4. Teologia modernistyczna. VIII. Sztuka – A. Romantyzm; B. Gotyk; C. Renesans i manieryzm; D. Barok i rokoko; E. Neoklasyzm; F. Wiek XIX; G. Wiek XX. IX. Literatura. X. Muzyka sakralna – A. Średniowiecze; B. Okres przedreformacyjny; C. Okres reformacji; D. Muzyka katolicka w okresie baroku; E. Muzyka luterańska w okresie baroku; F. Klasyzm; G. Romantyzm; H. Wiek XX.

I. RELIGIE PIERWOTNE → Germanie (II).

II. RELIGIE NIECHRZEŚCIJAŃSKIE – A. JUDAIZM – Początki obecności Żydów w N. (hebr. Aszkenaz) datuje się na pocz. IV w. (gł. ośrodkiem była Kolonia); posiadali prawa cywilne, ale obowiązywał ich m.in. zakaz głoszenia swej religii i posiadania chrześc. niewolników; później największymi żyd. ośrodkami stały się Wormacja i Moguncja, uznawana za eur. centrum judaizmu; na obszarze N. ukształtował się aszkenazyjski nurt judaizmu oraz język *jidysh*; rozwijał się również ruch asymilatorski, co zaowocowało licznymi konwersjami na chrześcijaństwo; rozwój judaizmu w N. został poważnie zahamowany w okresie → hitlerizmu w związku z wprowadzeniem 1935 rasistowskich ustaw → norymberskich (w tym okresie ok. 200 000 Żydów wyemigrowało z N., m.in. do Stanów Zjedn. i Palestyny); jednym z tragiczniejszych wydarzeń w N. była Kryształowa noc (9-10 XI 1938), podczas której zniszczono i ograbiono wiele sklepów, domów i synagog, zabito ok. 90 Żydów, a ok. 20 000 uwięziono; przed rozpoczęciem II wojny świat. z liczących 1933 ok. 0,6 mln Żydów połowa opuściła N.; w czasie → holokaustu zginęło ich ok. 200 000; po utworzeniu 1948 państwa izraelskiego większość wyznawców judaizmu wyjechała do Izraela, a w N. pozostało ok. 15 000; 1950 utworzyli oni Zentralrat der Juden in Deutschland; po zjednoczeniu N. 1989 i zmianach polit. w in. państwach Europy na pocz. lat 90. ich liczba w N. wzrosła, gł. dzięki emigrantom z byłego ZSRR, a także Afganistanu, Iranu, Maroka i Turcji; 2002 w Poczdamie otwarto szkołę rabinacką, 2003 ordynowano 10 rabinów w Berlinie, a 2006 – 3 w Poczdamie; obecnie w N. istnieje ponad 80 synagog.

B. ISLAM – Pierwsi muzułmanie przybyli do N. z Imperium Osmańskiego w XVIII w.; byli to gł. dyplomaci, kupcy oraz żołnierze pochodzenia bośniackiego, albańskiego i tatarskiego; 1798 w Berlinie założono cmentarz muzułm.; 1900 w N. mieszkało ponad 10 000 muzułmanów, gł. Słowian i Turków eur.; podczas I wojny świat. ok. 15 000 muzułm. więźniów wojennych było internowanych w Berlinie; 1915 zbudowano tu pierwszy meczet (zamknięty 1930); w 20. latach XX w. niedużą wspólnotę w Berlinie tworzyli studenci i intelektualiści; 1924 meczet dla berlińskiej wspólnoty ind. zbudował imam Sadr-ud-Din; 1932 powstała niem. sekcja Świat. Kongresu Islamskiego (World Islamic Congress) oraz pierwsza szkoła muzułm. dla dzieci (Islam Colloquium); na pocz. 30. lat XX w. w N. było